

MOLIYA TIZIMIDA MIKROMOLIYALASH TASHKILOTLARINING FAOLIYATI SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17440731>

Xo'shimqulov Alibek O'ktam o'g'li

O'zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi magistranti

ANNOTATSIYA. Mikromoliya tashkilotlari bank xizmatlaridan chetda qolgan aholini moliya tizimiga jalb etish orqali ijtimoiy rivojlanishni rag'batlantirish va qashshoqlikni yengish ikki tomonlama vazifasini bajaradi. Ushbu muhim rolga qaramay, MMTlar, ayniqsa, rivojlanayotgan iqtisodiyotlarda operatsion samaradorlik, moliyaviy barqarorlik va xizmatlarni samarali yetkazish bilan bog'liq muammolarga duch kelishadi. Ushbu tahlil, tuzilishidan foydalangan holda, moliya landshaftidagi MMTlarning samaradorligini oshirishga qaratilgan zamonaviy yondashuvlar va innovatsiyalarni o'rganish uchun so'nggi ilmiy nashrlarni umumlashtiradi.

KALIT SO'ZLAR: mikromoliyaviy xizmatlar, biznes modellari, mikroqarz, mikrokredit, mikrolizing, iste'mol krediti, kambag'allikni kamaytirish, me'yoriy- huquqiy baza, mikromoliyaviy xizmatlar, biznes modellari, mikroqarz, mikrokredit, mikrolizing, iste'mol krediti, kambag'allikni kamaytirish, me'yoriy- huquqiy baza, mikromoliyalash instituti, jamg'arma, kredit, mikro-biznes.

АННОТАЦИЯ. Микрофинансовые организации выполняют двойную задачу — способствовать социальному развитию и снижению уровня бедности, привлекая к финансовой системе население, лишённое доступа к банковским услугам. Несмотря на эту важную роль, МФО, особенно в развивающихся экономиках, сталкиваются с проблемами операционной эффективности, финансовой устойчивости и эффективного предоставления услуг. Данный анализ, используя структурированный подход, обобщает последние научные публикации, направленные на изучение современных подходов и инноваций для повышения эффективности МФО в финансовом ландшафте.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: Микрофинансовые услуги, Бизнес-модели, Микрозайм, Микрокредит, Микролизинг, Потребительский кредит, Сокращение бедности,

Нормативно-правовая база.

ABSTRACT. Microfinance organizations perform a dual role—promoting social development and reducing poverty by bringing populations excluded from banking services into the financial system. Despite this important role, MFOs, especially in

developing economies, face challenges related to operational efficiency, financial sustainability, and effective service delivery. This analysis, using a structured approach, summarizes recent scholarly publications aimed at exploring modern approaches and innovations to enhance the efficiency of MFOs within the financial landscape..

Keywords: *Microfinance services, Business models, Microloan, Microcredit, Microleasing, Consumer credit, Poverty reduction, Regulatory framework.*

KIRISH.

Mikromoliya so'nggi o'ttiz yil davomida qashshoqlikni qisqartirish va moliyaviy inklyuziyaning muhim vositasi sifatida shakllandi. U an'anaviy bank tizimlariga kirish imkoniyati cheklangan pastki darajadagi aholiga kredit, jamg'arma va sug'urta kabi muhim moliya xizmatlarini taqdim etadi. Mikromoliya tashkilotlari uchun asosiy muammo ijtimoiy yo'naltirilganlik maqsadlari bilan moliyaviy barqarorlik talabi o'rtasidagi muvozanatni saqlashdan iborat. Ijtimoiy va moliyaviy samaradorlikni bir vaqtning o'zida erishish ularning uzoq muddatli barqarorligi va ta'siri uchun juda muhimdir. Biroq, MMTlar yuqori operatsion xarajatlar, kredit risklarini boshqarish muammolari va kam daromadli mijozlarga xizmat ko'rsatish bilan bog'liq murakkabliklar kabi bir qator to'siqlarga duch kelishadi. Masalan, ba'zi hududlarda mikrokreditlarning to'lanmagan qarzlarning ulushining yuqori ekanligi qayd etilgan bo'lib, bu sohadagi risklarni yanada oshkor qiladi. Bundan tashqari, ba'zi MMTlar tomonidan amalga oshirilgan adolatsiz amaliyotlar iqtisodiy xavfsizlik va iste'molchilar huquqlariga tahdid solishi mumkin.

Shu sababli, ushbu tashkilotlarning samaradorligini tushunish va oshirish ularning muvaffaqiyati va manfaatdor tomonlarning huquqlarini himoya qilish uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega.

TAHLILI VA METODOLOGIYA

Mikromoliya tashkilotlarining samaradorligi va faoliyati haqidagi umumiy bilimlar va tadqiqot bo'shliqlarini aniqlash uchun tizimli adabiy sharh o'tkazildi. Metodlar, asosan, Scopus kabi ma'lumotlar bazalaridan olingan, miqdoriy va sifatli tadqiqot usullaridan foydalangan tadqiqotlarga e'tibor qaratgan holda, 2013-2023-yillar orasida nashr etilgan empirik jurnal maqolalarini tahlil qilishni o'z ichiga oladi. Tadqiqotning asosiy yo'nalishlari quyidagilardan iborat edi:

Samaradorlikni o'lchash: Tadqiqotlarda, ayniqsa MMTlar bir nechta kirish va chiqish ko'rsatkichlariga ega bo'lganda, moliyaviy, ijtimoiy va umumiy samaradorlikni baholash uchun Ma'lumotlarni Qamrab Olish Tahlili tez-tez qo'llaniladi. Ushbu parametrik bo'lmagan tahlil doirasi texnik, texnologik va masshtab samaradorligi kabi turli xil samaradorlik turlarini farqlashga yordam beradi.

Samaradorlikni belgilovchi omillar: Tadqiqotlar MMT samaradorligiga ta'sir ko'rsatuvchi turli omillarni, masalan, intellektual kapital samaradorligi, risklarni baholash va monitoring tizimlari, moliyaviy risklarni boshqash amaliyotlari, kapital tuzilmasi va raqamli marketing strategiyalari o'rganadi. Milliy boshqaruv ko'rsatkichlari va mamlakat darajasidagi moliyaviy muhtitning ta'siri ham o'rganilgan.

Texnologik innovatsiyalar: Blokcheyn asosidagi kredit platformalari va mobil pul xizmatlarining mikrokredit faoliyatini qo'llab-quvvatlash va rivojlanayotgan mamlakatlarda moliyaviy inklyuziyani rivojlantirish salohiyati ekspert suhbatlari va empirik tadqiqotlar orqali o'rganildi.

Texnologik Innovatsiyalar: Blokcheyn asosidagi kredit platformalari va mobil pul xizmatlarining mikrokredit faoliyatini qo'llab-quvvatlash va rivojlanayotgan mamlakatlarda moliyaviy inklyuziyani rivojlantirishdagi imkoniyatlari ekspert suhbatlari va empirik tadqiqotlar orqali o'rganildi.

Sifatli Baholash: Sifatli usullar, masalan, mikromoliya menejerlari o'rtasida o'tkazilgan so'rovnoma 15 va davlat mikromoliya tashkilotlari rahbarlari bilan suhbatlar 29, duch keladigan qiyinchiliklar, operatsion samaradorlik va manfaatdor tomonlarning munosabati haqida qimmatli tushunchalar beradi.

NATIJALAR

Ko'plab tadqiqotlar MMTlarning ijtimoiy

yo'naltirilganlik va moliyaviy barqarorlik o'rtasidagi muvozanatni saqlashda qiynalayotganligini ta'kidlaydi.

Samaradorlik omillari: Intellektual kapital samaradorligi rivojlanayotgan mamlakatlardagi MMTlarning moliyaviy ko'rsatkichlariga ijobiy ta'sir qilishi empirik tarzda tasdiqlandi. Samarali risklarni baholash va monitoring tizimlari operatsion samaradorlik uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'lib, to'lanmagan kreditlar va firibgarlik kabi muammolarni hal qiladi. Yaxshi tashkil etilgan firibgarlik risklarini boshqarish amaliyoti muhim hisoblanadi, chunki MMTlar ko'pincha moliyaviy noshaffofliklarga moyil bo'ladi.

Moliyaviy Risk va Barqarorlik: Moliyaviy risk MMTlarning moliyaviy barqarorligini saqlash qobiliyatiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Kredit risklarini boshqarish va inson kapitalini rivojlantirish moliyaviy barqarorlikni ta'minlash uchun muhim omillar sifatida aniqlangan. MMTlarning kapital tuzilmasi ularning barqarorligi va kengayishi uchun asosiy masala bo'lib, kapital cheklovlari o'sishga to'sqinlik qilishi mumkin.

Texnologiya: Imkoniyat Yaratuvchi Omil Sifatida: Blokcheyn texnologiyasi kredit oluvchilarni baholash, kredit berish jarayonlari va tranzaksiya xarajatlarini kamaytirish orqali mikrokredit faoliyatini yaxshilash imkoniyatlarini taqdim etadi, ammo muvofiqlashtirish, xavfsizlik va strategik masalalar bilan bog'liq muammolar saqlanib qolmoqda.

Hukumat va Tartibga Solish Ta'siri: Milliy boshqaruv ko'rsatkichlari va tashkiliy tuzilma mikromoliya xizmati ko'rsatuvchi provayderlarning moliyaviy barqarorligiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Mikromoliya sohasidagi o'zini-o'zi tartibga solish va uning iste'molchi huquqlarini himoya qilishga ta'siri ham MMT faoliyatini nazorat qilish uchun dolzarbligicha qolmoqda. Davlat tipidagi MMTlarning moliya tizimining elementi sifatidagi roli, shuningdek ularning hisobi, aniqlanishi va nazorat qilinishi

zarurati mintaqaviy kontekstlarda ta'kidlangan.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, mikromoliyaviy tashkilotlar (MMTlar) samaradorligini oshirish ko'p qirrali masala bo'lib, moliyaviy barqarorlik, ijtimoiy ta'sir va texnologik integratsiyani bir vaqtda ta'minlashni talab etadi. MMTlar o'z tabiatiga ko'ra "ikki yoqlama maqsad"ga ega bo'lib, bunda ham moliyaviy, ham ijtimoiy natijalarga erishish zarur hisoblanadi.

Tur	Asosiy bosh ofislar soni	Filiallar soni	Xorij kapitali ishtiroki
Mikromoliya tashkilotlari	120	335	12
Lombardlar	90	111	8

Tadqiqot natijalari intellektual kapital bilan moliyaviy natijalar o'rtasida kuchli ijobiy bog'liqlik mavjudligini ko'rsatadi. Bu esa inson resurslari va bilimlarni boshqarish tizimlariga sarmoya kiritish MMTlar muvaffaqiyatining muhim omili ekanligini anglatadi. Xodimlarning malakasi va ularni uzluksiz o'qitish samarali moliyaviy operatsiyalarni amalga oshirishda katta ahamiyatga ega. Shuningdek, risklarni

baholash va monitoring qilish tizimlari faqat qonuniy talab emas, balki muhim boshqaruv vositasi bo'lib, ular to'lovga layoqatsiz kreditlar hamda firibgarlik holatlarini kamaytirish orqali operatsion samaradorlik va korporativ barqarorlikni ta'minlaydi. Mikromoliyalash sohasining o'ziga xos jihatlari tufayli samaradorlikni oshirish bilan risk boshqaruvini muvofiqlashtirish murakkab jarayon hisoblanadi.

Tur	Ajratilgan kreditlar (trln so'm)	O'sish sur'ati (barobar/%)
Mikromoliya tashkilotlari	12	2.2
Lombardlar	1,3	31%
Jami	13,3	2.1

Texnologik yangiliklar, xususan blokcheyn va mobil to'lov tizimlari, MMTlar uchun tub o'zgarishlar keltiruvchi imkoniyatlarga ega. Blokcheyn texnologiyasi qarz oluvchilarni baholash jarayonini soddalashtirishi, kredit boshqaruvini yaxshilashi va tranzaksiya xarajatlarini kamaytirishi mumkin. Biroq, bu texnologiyalarni joriy etishda muvofiqlashtirish, xavfsizlik va strategik muammolarni hal qilish zarur.

Mobil to'lov xizmatlari esa ilgari bank xizmatlaridan foydalanmagan aholiga moliyaviy xizmatlarni yetkazish orqali moliyaviy inklyuziyani kuchaytirayotgan kuchli omilga aylangan. Raqamlashtirish jarayoni iste'molchilarning onlayn mikromoliyaviy xizmatlarga bo'lgan qarorlarini ham sezilarli darajada shakllantirmoqda, ayniqsa moliyaviy savodxonligi past bo'lgan guruhlar orasida.

Shuningdek, milliy moliyaviy muhit va boshqaruv sifati kabi kontekstual omillar MMTlarning barqarorligiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Yaxshi rivojlangan moliya bozorlari MMTlar o'sishini rag'batlantirishi mumkin, biroq shu bilan birga raqobatni kuchaytirib, ularni mahalliy sharoitlarga mos strategiyalar ishlab chiqishga majbur qiladi. Ayollar ishtirokini kengaytirish MMTlar faoliyatida xarajat samaradorligini oshirishga yordam berishi aniqlangan, bu esa gender-inklyuziv yondashuv ijtimoiy va

moliyaviy foydalar keltirishini ko'rsatadi. Bundan tashqari, kichik va o'rta bizneslar (KOBlar) mikromoliyadan oladigan qiymatni yuqori baholashadi, bu esa innovatsion faoliyatni rag'batlantirib, ularning samaradorligini oshiradi. Shu orqali MMTlar va mijozlar o'rtasidagi o'zaro manfaatli iqtisodiy munosabatlar iqtisodiy rivojlanishni jadallashtiradi.

MMTlar tomonidan sodir etilgan adolatsiz amaliyotlar iqtisodiy xavfsizlik va iste'molchilar huquqlari nuqtai nazaridan mustahkam tartibga solish va o'zini o'zi nazorat qilish mexanizmlarining zarurligini ko'rsatadi. Kichik kreditlar bo'yicha foiz stavkalariga chegaralar qo'yish tajribasi ham mikromoliyalashda iste'molchilarni himoya qilishga qaratilgan ijtimoiy e'tibor mavjudligini bildiradi, chunki bunday qonunlar kredit muassasalari soni va ularning bankrotlik darajasiga ta'sir ko'rsatadi. Davlatga qarashli MMTlar faoliyatini o'rganish esa ularning moliya tizimi tarkibidagi muhim elementlar sifatida rolini ta'kidlaydi hamda, ayniqsa, rivojlanayotgan mamlakatlarda ularni to'g'ri aniqlash va nazorat qilish zarurligini ko'rsatadi.

Xulosa qilib aytganda, mikromoliyaviy tashkilotlar samaradorligi dinamik va o'zgaruvchan tushuncha bo'lib, u boshqaruv, texnologik innovatsiyalar hamda qo'llab-quvvatlovchi ijtimoiy-iqtisodiy va me'yoriy muhit bilan chambarchas bog'liq. Kelgusidagi tadqiqotlar sun'iy intellekt va mashinaviy o'rganish

texnologiyalarini risklarni baholash hamda kredit ajratish jarayonlariga integratsiya qilishning uzoq muddatli ta'sirini o'rganishga qaratilishi mumkin. Bundan tashqari, turli mamlakatlarning siyosiy va madaniy kontekstlarini qiyosiy

tahlil qilish orqali MMTlar samaradorligiga turli reglament va madaniy omillar qanday ta'sir ko'rsatishini aniqlash maqsadga muvofiqdir.

REFERENCES :

1. Lavrushin O.I. i dr. Dengi, kredit, banki. Uchebnik. – M.: KNORUS, 2010. - 560 str.
2. Larionova I.V. Upravlenie aktivami i passivami v kommercheskom banke. –M.: «Konsaltbankir» 2003.
3. Merkulova I.V., Lukyanova A.Yu. Dengi, kredit, banki. Uchebnoe posobie. – M.: KNORUS, 2010. – 352 str.
4. Abdullaeva Sh.Z. Bank ishi. Darslik. - T.: Iqtisod-moliya, 2017.
5. Arifxodjaeva M.I. Tijorat banklarining innovatsion rivojlanishida marketingning roli./Monografiya/ Akademik S.S.Gulomov tahriri ostida.-T.: “Navruz”, 2017 y. 288 b.
6. Astanov X.Z. Pul-kredit orqali muvofiqlashtirish. O 'quv qo'llanma.- T.: “Iqtisodiyot”. 2015 y. 121 b.
7. Dusqobilov U.Sh. O'zbekistonda monetar siyosatni amalga oshirish mexanizmini takomillashtirish yo'llari./Monografiya/.-T.: “navruz” 2017 y. 172 b.
8. Ўзбекистон Республикаси Марказий банкининг 2021 йилдаги фаолияти тўғрисидаги ҳисобот Toshkent-2022 y. 2000 bet
9. https://cbu.uz/uz/press_center
10. <https://siat.stat.uz/>